

“İt başlı ulus,, hakkındaki bu efsanenin kaynağı çok eski çağlarda olsa gerektir. M. ö. IV. yüzyılda Rodoslu Simmiy tarafından yazılan efsane ile M. s. VI. yüzyılda Çinli vak'anüvis tarafından nakledilen efsane arasındaki benzerlik dikkati çekmektedir. XII. yüzyılda bu efsaneyi Kıpçak bozkırlarında işitmiş olan Plano Karpini buna inanarak kaydetmiştir. Bu efsanenin İskit efsanesi olması mümkündür.

2. İSKİTLERİN SAVAŞ BELGESİ VE XI. YÜZYIL TÜRKLERİNDE BEÇKEM

Arrian, Büyük İskender'in seferleri hakkında 166 - 168 yıllarında yazdığı *Anabazis* adlı eserinde İskit savaşçıları şöyle tavsif ediyor: “İskitlerin savaş belgeleri ejderdir ki muayyen uzunluktaki sıyrıklar üzerinde dalgalanır... Atlar rahat durdukları zaman türlü renkteki paçavraların aşağıya sarkık buldukları görülür. Harekete geldikleri zaman rüzgârın esmesiyle adları geçen yaratıklara (ejderlere) çok benzerler. Süratle hareket ettiklerinde ıslık sesi çıkarırlar... Bunlar yalnız keyif veya düşmanları korkutmak için değil, fakat askerlerin birbirlerine saldır-malarını da temin içindir,,.

Mahmud Kâşgarî (Divanü Lugat-it-Türk, I. 401 ; Besim Atalay tercümesi S. 483) “Beçkem,, kelimesini şöyle izah ediyor : Beçkem - alâmet. Savaş günlerinde yiğitlerin (muhariplerin) belge olmak üzere takındıkları ipek parçası ve dağ sığırı kuyruğu. Oğuzlar buna perçem derler,,.

Mahmud Kâşgarî bu izahında “Beçkem,, in atlara takıldığını söylemiyorsa da Karahanlı İslâm Türklerin Budist Uygurlar üzerine saldırdıklarını tasvir eden şiirden bunun, tıpkı İskitlerde olduğu gibi, atlara takıldığı anlaşılmaktadır :

Bekçem urup atlaka (atlara)
Uygurdaki tatlaka (tatlara)
Oğrı yavuz itlaka (itlere)
Kuşlar gibi uçtumuz

Arrian'ın tavsifine göre İskit “bekçem,, i “ejder,, gibi imiş. Türklerin “beçkem,, i de ipek kumaşlardan ve dağ sığırı kuy-

ruğundan ibaret olduğuna göre uzaktan "yılan - ejder," gibi görünmüş olacaktır.

Altaylı şaman (kam)'ların törende giydikleri cübbede paçavralardan ve uzun ipliklerden yapılmış yılan - ejder sembolleri bulunur. Bunlar şamanın savaştığı kötü ruhları kurutmak için cübbeye takılmışlardır. Arrian'ın tavsif ettiği İskit beçkemi ile şamanın kötü ruhlara karşı zırh ödevini gören cübbesi arasında bir benzerlik olup olmadığını kesin olarak iddia etmek mümkün değilse de Mahmut Kâşgarî'nin haber verdiği "beçkem," in İskit devrinden kalma bir gelenek olduğu muhakkaktır.

3. BARAK EFSANESİ

Mahmud Kâşgarî "Barak," kelimesinin açıklanmasında şöyle diyor : "Barak - çok tüylü köpek. Türklerin inandıklarına göre, kerkes (السر) kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlamış, bunların üzerine oturmuş, yumurtanın birisinden barak (tüylü köpek) çıkarmış. Bu barak köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş. Öbür yumurtadan da bir yavru çıkarmış ; bu, son yavrusu olurmuş," (Cilt I, s. 315 ; B. Atalay tercümesi, s. 377 - 378).

Bu efsanenin başka bir rivayeti Soyot-urenha Türklerinde (Kuzey - Doğu Moğolistan'da) Yakovlev tarafından tesbit edilmiştir. Urenha'ların inandıklarına göre ular (Megaloperdix altaica) denilen kuş hayatında üç nesne doğurmuş ; barak (köpek), urgan, balta ².

Başkurtların Salcuvt, Katay ve Barın boylarında (Ural dağlarının doğusundaki sahada) işittiğimiz bir efsaneye göre Kuzgun kocayınca iki yumurta yumurtlar, birisinden *tuygun* denilen tüylü köpek, birisinden de *şonkar* denilen av kuşu çıkarmış, Bu yaratıkların her ikisi de hanlara yaraşan av köpeği ve av kuşu olurlarmış.

XI. yüzyıla Mahmud Kâşgarî tarafından nakledilen bu barak efsanesinin çağdaş Türk uluslarındaki yankısı bizim bilgimize göre bukadardır.

ABDÜLKADİR İNAN

² İzvestiya krasn. p / O Vostočno - sibirs. otdela İRGO, 1902, I. fas, III, sah. 50.